

CIVILIZAȚIA ETRUSCILOR

CUPRINS

ETRUSCII, UN NEAM NĂSCUT DIN ALTE SEMINȚII	1.
Specificul artei etrusce. Comparația cu arta greacă	1.
Podoabele	3.
Fildeșul și osul	4.
Care a fost limba etruscilor?	5.
Religia etruscilor	5.
Bibliografie	8.

Cine erau etruscii, acest popor fascinant, care a apărut în Europa în mileniul I î.H., populând Peninsula Italică și exercitând o puternică influență asupra Romei? Este o întrebare pe care istoricii și-au pus-o din cele mai vechi timpuri. După marele poet grec Hesiod, ei erau urmașii copiilor pe care Odysseus îi avusese cu nimfa Circe. Istoricul Herodot credea că ei au venit din Lydia, un regat din vestul Asiei Minor. Grecii îi mai numeau tirenieni după prințul Tyrrhenus care, după cum susține istoricul amintit, i-a condus spre țărmurile Etruriei. De aici s-au răspândit în Campania și Câmpia Padului.

Etruscii, un neam născut din alte seminții

Marele cercetător al lumii etrusce, Massimo Pallottino, ajunge la concluzia că începuturile etruscilor trebuie căutate în preistorie, că s-au format în Italia dintr-un amestec al populațiilor timpului. Limba lor este o relicvă a unei limbi străvechi, vorbită pe țărmul Mediteranei. Asociindu-se acestei idei Larissa Bonfante menționează că etruscii pot fi studiați ca membri ai lumii preromane mediteraneene și nu ca o populație izolată.

În timpul Epocii Fierului, Etruria părea să fie asemănătoare cu America secolului trecut, adică un amestec de seminții. În jurul anului 700 î.H., după ce grecii au redescoperit scrisul, etruscii le-au împrumutat alfabetul, aplicându-l limbii lor. Din nefericire, scrierile etrusce sunt neinteresante, fiind scurte inscripții pe vase sau morminte. În timpul secolului al VII-lea î. H. societatea agricolă etruscă se transformă. Cei care credeau că plugul și știința îngrijirii câmpului le-a fost data de zei, își construiesc cetăți puternice: Cerveteri, Tarquinia, Vulci, Vetulonia, Veio. În lumea etruscă se cultiva acum vița de vie, măslinul și cerealele. Se dezvoltă navigația și comerțul iar subsolul țării le dăruiește din plin fier.

Specificul artei etrusce. Comparația cu arta greacă

Civilizația urbană a etruscilor a început în jur de 700 î.H. Până în acel moment, arta lor evoluase foarte diferit de tradiția villanoviană. Diversele influențe străine au conferit acestei prime perioade a artei etrusce caracteristici care i-au asigurat un loc aparte în contextul lumii mediteraneene în care se va înscrie de acum înainte.

În perioada orientalizantă și în fazele următoare, monumentele artei etrusce provin din sanctuare și, mai ales, din necropole. Cu toate acestea, cercetările recente au scos la iveală locuințe arhaice – de exemplu, la Acquarossa în apropiere de Viterbo (un orașel modest din secolele VII – VI, abandonat în jur de 500 î.H.) – care atestă că arta etruscă nu avea tangențe numai cu sfera religioasă, precum o dovedesc ofrandele din mormânt, destinate uzului cotidian al defuncțiilor. O trăsătură de bază și,

totodată, un paradox al artei etrusce constă în aceea că aceasta servea fie unor scopuri private, fie religioase. Clienții bogați și influenți, cărora le erau destinate podoabe minunate din aur, argint și chihlimbar, farfurii luxoase din argint ori din bronz precum și vase admirabil decorate, erau oameni cu un gust rafinat, aristocratic. Cu toate acestea, și în contrast cu alte popoare ale antichității, ei par a nu fi fost interesați în a-și înregistra ori glorifica evenimentele istorice la care luau parte. De asemenea, ei nu și-au glorificat virtuțile și nici meritele.

Se pare că funcția primă a artei etrusce a fost utilitară, pentru nevoile și luxul vieții cotidiene și „de dincolo”. Dată fiind credința profundă a etruscilor în viața de apoi, arta lor a îndeplinit necesități funerare, dovedind preocuparea de a urma voința divină. Și în Grecia impulsul artistic a fost valabil până în amurgul civilizației etrusce. Arta etruscă a părut întotdeauna că aspira la îndeplinirea unor credințe religioase și funerare la nivel pur practic, nu întru glorificarea zeilor ori cetăților protejate de aceștia.

Câteva caracteristici etrusce își au originea în funcțiile religioase și practice. Dat fiind faptul că orașele Etruriei nu iroseau timp și bani pentru momente publice care să preamărească cetățile și sanctuarele lor pentru a le consolida prestigiul în ochii lumii, rareori putem identifica lucrarea unui mare artist sau „mâna unui maestru”. Deși fiecare perioadă a artei etrusce reflectă o varietate de tendințe, mode, curente și idei, nu putem distinge vreun spirit de competiție între personalitățile artistice mândre de talentul lor și recunoscute de societatea în care lucrează, așa cum se manifestă – de exemplu – în arta greacă din secolele V – VI î.H., influențând evoluția sa ulterioară. Originalitatea și talentul creator ale unui Praxitele, unui Scopas ori unui Lisip și-au pus amprenta pe întreaga perioadă elenistică. Până la noi s-a transmis un singur nume de creator etrusc, anume Vulca din Veii, amintit de romani că a contribuit la decorația în teracotă a marelui templu al lui Iupiter Optimus Maximus de pe Colina Capitolină din Roma, spre sfârșitul secolului al VI-lea î.H.

Se pare că în Etruria au existat nu atât școli artistice, cât mai degrabă ateliere ale căror membri erau activi în propriile lor orașe. În cele mai importante din aceste ateliere s-au creat probabil cele mai importante opere de artă precum și mici artefacte produse de meșteșugari. La Cerveteri, de pildă, într-un atelier din perioada arhaică s-au produs – aproape cert – atât teracote arhitecturale, cât și urne funerare, folosind aceleași motive și chiar, în unele cazuri, aceleași tipare și pentru unele și pentru altele. Aceiași lucrători în bronz care au confecționat statuete votive au realizat probabil și obiecte casnice decorate cu statuete asemănătoare. În mod evident, atelierele au produs obiecte pentru oameni provenind din diverse clase sociale. Gama meșteșugurilor analizabile prin descoperirile din morminte este impresionantă.

Virtuozitatea tehnică cea mai uimitoare, cum ar fi în prelucrarea aurului, contrastează – în cazul mormintelor mai sărace, cu inventarele cele mai umile și mai ieftine. Deși în „producție de serie”, această ceramică ieftină este adesea încântătoare. O vigoare populară dă viață decorației, adesea apropiindu-se de parodie și de caricatură. Obiectele de acest tip, în mod esențial rezultatul activității unor meșteșugari, nu au atins un nivel artistic prea elevat, părând a fi întrucâtva neterminate, deoarece atelierele nu se preocupau de perfecțiunea artistică ce este, de obicei, rezultatul concurenței. În acest fel, este greu să distingem arta majoră de cea minoră . Această lipsă a concurenței explică și persistența unor forme conservatoare precum și lipsa unor artiști de primă mână care să reînnoiască ori să adapteze aceste forme. Orașele puternice și bogate și-au dezvoltat stiluri, tehnici și forme specifice mai mult sau mai puțin independente pentru ca ulterior să le abandoneze brusc, aparent fără motiv. Vulci s-a specializat în sculptura în piatra locală nenfro precum și în prelucrarea bronzului. La Cerveteri, numeroase ateliere importante produceau obiecte sacre, votive și funerare din teracotă. Chiusi este cunoscut pentru vasele sale bucchero pesante și, în toate perioadele, printr-o varietate de monumente funerare interesante și originale.

Numeroase trăsături specifice artei etrusce, contrastând cu arta greacă, se pot explica prin destinația diferită a obiectelor și prin diferențe în ce privește statutul artistului, de aici rezultând eclecticismul și varietatea motivelor , temelor, modelelor, tehnicilor și chiar a stilurilor. Diferită a fost și receptivitatea creatorilor și meșteșugarilor la influențe străine.

Podoabele

Perfecțiunea atinsă de arta etruscă este cel mai bine ilustrată de podoabe. Încă de la începuturile acestei arte, artizanii – în special aurarii – stăpâneau tehnicile cele mai rafinate, de la decorația în relief prin batere cu ciocanul până la gravură, filigran și granulație, folosind unelte relativ simple. Nu ei au inventat aceste tehnici – a căror origine coboară până în mileniul al treilea –, ci le-au copiat o dată cu obiectele importante, create de aurarii din Orientul Apropiat. Cu toate acestea, ei au perfecționat tehnicile importante pentru a le folosi în crearea unor podoabe superbe a căror perfecțiune a fost atinsă în secolele VII – VI î.H. Deși adesea imitate, podoabele lor nu și-au putut găsi asemănare în lumea veche.

Din mormintele bogate ale acestei perioade timpurii răzbate o imensă bunăstare reflectată prin podoabele de aur, argint și chihlimbar ce reprezintă, în același timp, gustul clasei aristocratice atrasă de splendoarea barbară a unui lux orbitor. S-au găsit piese extraordinare atât în nord, la Marsiliana d`Albegna și Vetulonia, cât și în sud, la Cerveteri, în mormântul Regolini – Galassi precum și în orașul latin Praeneste, în

mormintele Barberini și Bernardini. Câteva au fost cu siguranță purtate de proprietarii lor în timpul vieții; altele însă, datorită fragilității lor, sugerează că fuseseră destinate exclusiv vieții de apoi. Cele mai timpurii obiecte din secolul VII prezintă motive decorative villanoviene.

Altele sunt unicate, fapt aproape incredibil . O fibulă uriașă din mormântul Regolini – Galassi este împodobită cu mici figuri de lei. O placă enormă, de 25cm lungime, este decorată în relief cu motive liniare animaliere și vegetale precum și cu rânduri apropiate de mici animale de origine orientală dispuse circular – lei înaripați, himere și sfincși. Filigranul și granulația reprezintă podoaba bărbii unui cap al lui Acheloos, un zeu acvatic al mitologiei grecești, folosit drept pandantiv. O brățară filigranată este confecționată din migăloase fire de aur. Această virtuozitate caracterizează și colierele filigranate și granulate cu pandantive, adesea înfrumusețate cu mărgelile din chihlimbar, cheutori, fibule ori ace. Se pare că până la sfârșitul secolului al VI-lea î.H devenise popular un anume model de cerce în formă de cilindru sau „butoiaș”

După perioada acestor mari realizări a urmat o altă de declin . Filigranul și granulația au dispărut treptat, fiind înlocuite de tehnica „au repousse” utilizată pentru a decora cordoane funerare subțiri, coliere cu pandantive în formă de sferă, inele și medalioane, pe care romanii le-au împrumutat de la etrusci, punându-le la gâtul copiilor lor drept talismane. În cazul câtorva capete votive din teracotă găsim reprezentat un tip de cerce în formă de ciorchine de struguri ori de căței de usturoi, atârând uneori până la gât. În perioadele de mai târziu, clasică și elenistică, observăm un declin tehnic precum și existența unor forme și unor decorații excesiv de complexe.

Fildeșul și osul

Gustul etruscilor pentru formele luxoase și exotice este reflectat și în obiectele delicate de fildeș cum ar fi cupele, cutii pentru farduri, piepteni, figurine umane și statuete reprezentând animale sălbatice. Nu este totdeauna ușor de identificat originea lor. Este neîndoielnic faptul că unele erau importate din Cipru ori Siria. Altele erau confecționate în Etruria, unde meșterii străini își vor fi luat ucenici locali (cum este cazul aurarilor), punându-le la dispoziție tehnologia și modelele corespunzătoare. Decorația în registre folosită pe mânerul unui evantai în forma unui braț – descoperire provenind din mormântul Barberini datată în jur de 670 î.H. – precum și pe o cupă având cariatide – din același mormânt – face parte din repertoriul orientalizant cu lotus și palmete alături de animale reale și fantastice . Cutiile de fildeș și os din secolul al VI-lea î.H. reflectă influențele stilului și subiectele artei ioniene (animale,

cărăuși și banchete). Pe la mijlocul secolului VI î.H. obiectele din fildeș sculptat au dispărut brusc.

Care a fost limba etruscilor?

O mare enigma o constituie, de asemenea, limba lor. În jurul anului 2000 î.H. triburile indo-europene și-au început migrația în Europa și Asia Mică lăsând în urma lor variante ale limbajului. Etrusca este singura limba care, cunoscând scrierea, nu este de origine indo-europeană. Oamenii de știință au ajuns la concluzia că ei veneau de altundeva, "de nicăieri" după cum scria istoricul grec Dionysius din Halicarnas. Tot el ține să adauge că etruscii au devenit "nativi" ai pământului pe care s-au stabilit, o "nație străveche", cu propria sa limba și un comportament specific. Limba lydienilor era una indo-europeană, deci nu puteau veni de aici. Într-un timp când în Grecia perioada de maximă înflorire a civilizației miceniene se sfârșește brusc în jurul anului 1200 î.H., când tot atât de brusc se sfârșește și Imperiul Hitit, probabil că noi valuri de alte popoare au invadat Europa, cei pe care egiptenii îi numeau "oamenii mărilor". Putea oare un grup de oameni, probabil tirenienii lui Herodot, să invadeze Etruria, copleșind populația indigenă? Arheologii sesizează schimbări esențiale în Italia acelor timpuri. Locuitorii încep să-și incinereze morții în loc să-i îngroape și își fortifică așezările.

În jurul anului 900 î.H., apare o nouă cultură numită "Vilanova", după numele unui oraș de lângă Bologna ale cărui urme au fost găsite în aproape toate centrele istorice etrusce. Legăturile dintre alte civilizații și cea etruscă sunt numeroase. Metalurgia lor este asemănătoare cu cea a Europei Centrale, artefactele de chihlimbar - cu cele baltice, iar dragostea lor pentru cai o amintește pe cea a oamenilor de stepă.

BIBLIOGRAFIE

1. Larissa Bonfante, *Civilizația etruscă*
2. Giuliano Bonfante , Larissa Bonfante, *Limba și cultura etruscilor*
3. M.Pallottino, *Etruscologia*
4. M.Torelli, *Etruria*
5. ■ M.Grant, *The Etruscans*